

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-38>

УДК 378.1

Цюняк О.П.

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»**ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»**

Анотація. Актуальність нашого дослідження має філософсько-світоглядний характер. У статті представлено різні філософські трактування понять «діяльність», «інновації», «інноваційна діяльність». У філософському сенсі обґрунтовано, що діяльність – це активна взаємодія людини з навколишнім світом, результатом якої є створення предметів матеріальної чи духовної культури. У статті розглянуто інноваційну діяльність як одну з важливих складових сучасного суспільства, побудованого на засадах активної життєдіяльності особистості у змінних соціальних умовах та її спрямованість на самовизначення, готовність до сприйняття і розв'язання нових завдань.

Ключові слова: діяльність, інновація, інноваційна діяльність, інноваційне суспільство, філософія.

Tsiuniak Oksana

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

PHILOSOPHICAL MEASUREMENT OF THE CONCEPT «INNOVATIVE ACTIVITY»

Summary. The urgency of our study has a philosophical and ideological character. The present stage of development of society is characterized by dynamic innovational transformations in all spheres of human activity, including education. Modern Ukrainian education in the general context of its modernization is determined by a variety of innovations, the search for new pedagogical technologies, and characterized by a change in priorities in the content of education and training of young people. Implementation of innovative processes in the education system is the main direction of its modernization in modern conditions. The article presents different interpretations of the concepts of "activity", "innovation", "innovative activity". In the philosophical sense, it is substantiated that activity is an active interaction of man with the surrounding world, the result of which is the creation of objects of material or spiritual culture. According to the definition of philosophers, the activity involves the active interaction of the subject with the object, the final result of which is the creation of material or spiritual values. From the standpoint of pedagogical science activity is seen as an active interaction of man with the outside world, in the process of which she acts as a subject that purposefully affects the object and thus satisfies their needs. In philosophical interpretation, innovation activity is an activity that results in something new (innovation) being born, which is celebrated with originality and originality, which before that did not exist in nature. Innovation activity is considered as one of the important components of the modern educational space, constructed on the basis of active life of the individual in changing social conditions and its orientation to self-determination, readiness for perception and solving of new tasks.

Keywords: activity, innovation, innovation activity, innovation society, philosophy.

*Замало бути обізнаним у нових ідеях,
потрібно знати, де можна використати ці ідеї,
вміти з ними поводитись, а не лише
захоплюватись.*

М. Фуллан

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується динамічними інноваційними перетвореннями в усіх сферах життєдіяльності людства. Особливу роль відіграє інноваційний потенціал суспільства, що зумовлює потребу у людях, здатних системно мислити, створювати принципово нові ідеї у різних галузях знань. Зважаючи на такий контекст, інноваційна діяльність має стати джерелом та фундаментом діяльності сучасної людини. Оскільки, формування нової реальності перебуває у прямій залежності від того, якою мірою ці процеси будуть пронизані стратегією інноваційності, наскільки у них будуть панувати принципи соціальної свободи, високої моральної відповідальності, гуманізму. Цілком логічним є твердження, що інноваційне суспільство відчуває потребу в «інноваційній» людині, тобто висококультурній, творчій особистості, котра здатна до самоврядування, самостійного прийняття рішень, вибору смислу життя, мобільна, відпові-

дальна за свою професійну діяльність, умотивована до неперервної освіти й самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Осмисленню науково-методологічних засад сучасної філософії освіти, нової освітньої парадигми присвячені дослідження В. Андрущенко, О. Глузмана, І. Зязюна, В. Кременя, В. Кізіми, С. Клепка, Н. Ничкало, М. Романенка та ін. Теоретичну основу дослідження складають наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених із проблем: гуманістичної філософії освіти (Г. Васянович, Б. Гершунський, І. Зязюн, Дж. Кідд, В. Лутай, П. Саух), психологічної структури діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв, Б. Ломов, С. Максименко, В. Рибалка та ін.). Питанням діяльності людини присвятили свої праці К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Буєва, М. Булатов, М. Каган та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність теми дослідження полягає у тому, що інноваційна діяльність як філософська категорія практично не досліджена, відтак, усі інновації та нововведення є надбанням практичної діяльності людей.

Мета статті полягає у тому, що на основі філософського аналізу поняття «інноваційна діяльність» визначити його зміст та особливості.

Виклад основного матеріалу. Академік В. Вернадський зазначав, що наука невіддільна від філософії і не може розвиватися в її відсутності» [7, с. 181]. Цілком логічним продовженням цього твердження є те, що слід розглянути зміст інноваційної діяльності, яка є базовою категорією нашого дослідження, передусім через призму філософського трактування її складових.

Початок осмислення проблем інноваційної діяльності відображено у наукових працях мислителів античності й середньовіччя: Сократа, Платона, Піфагора, Аристотеля, Гете, Канта, Гегеля, Фіхте та інших. Так, основоположник діяльнісного підходу у філософії Аристотель зазначав, що: «...Діяльність можлива лише при наявності двох моментів: цілі і засобу» [4, с. 263–378]. Відтак, мета будь-якої діяльності, за Аристотелем, це те, що відповідає моральним традиціям [3, с. 53–293]. Філософ розглядає діяльність як рух [5, с. 59–262], як щастя і нещастя людини, зважаючи на природовідповідність діяльності у творі «Велика етика» [2, с. 295–373]. Учений обґрунтовує думку про діяльність як необхідну умову для реалізації морального ідеалу. За трактуванням Аристотеля, «діяльність творить людину» [3, с. 53–293]. Учений акцентував увагу на потребі людини отримати «задоволення через діяльність» і пов'язував діяльність із щастям, розумом, волею, добродійністю, душею [Там само, с. 212–216]. Цитуючи філософа, зазначимо, що: «Щастя не в тому, щоб знати, з яких речей воно складається, а в тому, щоб здійснювати їх». Аристотель вважає, що єдиною гідною людини метою, яка веде її до блага, до щастя, є вдосконалення особистості. Благо людини полягає в діяльній праці душі й розуму, згідних з доброчесністю [Там само].

У світлі зазначеної проблеми видатний німецький філософ Г. Гегель ґрунтовно охарактеризував діяльність із позицій об'єктивного ідеалізму. Учений розглядав діяльність як всепроникаючий абсолютний дух («дух... за сутністю є діяльністю») [8, с. 471]. Філософ стверджував, що діяльність людини може мати випадковий, стихійний і водночас закономірний характер. Аналізуючи різні форми діяльності, Г. Гегель значну увагу приділяв формальній діяльності, яка взаємопов'язана зі змістом цілей людини, її благом і щастям. Діяльність людини визначається духом часу, відтак, вона цим або звеличує свій час, або ж принижує. Важливо звертати увагу й на те, що якість педагогічної праці залежить не лише від суб'єктивних, а й об'єктивних чинників, тому потрібно аналізувати причини активної й бездіяльної поведінки майбутнього фахівця. Його діяльність повинна бути розумною, виваженою, пов'язаною із правовими нормами суспільства, культурою та традиціями.

Цілком логічним продовженням цих тверджень є вчення І. Канта, яке ґрунтується на ідеї гуманної, вільної, діяльної, моральної людини. Моральний закон, згідно з поглядами мислителя-гуманіста, ніколи не дозволить ставитися до людини як до засобу досягнення мети. Людина – ціль сама собі. І. Кант доводив, що вона стає справжньою особистістю, вищою цінністю, якщо поєднує у собі розум, моральність, діяльність. Видатний учений стверджував: будь-яке наукове дослідження слід виконувати на критичі або критичному підході

пізнавальних здібностей, пізнавальної діяльності людини. Знання про навколишню реальність отримуються з чистого розуму, апіорі, вони значною мірою визначають різноманітну діяльність людини: розумову, волюву, моральну, художньо-естетичну тощо. Щодо педагогічної діяльності філософ зазначав: кожний справжній учитель мав би усвідомити, «...що в ньому ідеал добра був втілений реально – у вченні й діяльності. Тоді він мав би на увазі лише той хід думок, який він робить правилом своїх дій, але який, маючи можливість зробити його очевидним прикладом для інших, а не для себе... у своїх діях» [11, с. 78–278]. І далі: «Втім цілком справедливо зразковий приклад учителя полягає в тому, чому він навчає, оскільки це для кожного учителя є обов'язком...» [Там само].

На увагу заслуговують міркування основоположника української класичної філософії Г. Сковороди, котрий обґрунтовував ідею пізнання людиною навколишнього світу і самої себе, самовдосконалення, внутрішньої свободи. Вивчення праць Г. Сковороди дає розуміння того, що у центрі його світогляду перебуває людина, її духовний світ, її щастя. Він стверджував, що багато наук вивчає природу і приносить користь людям для задоволення їх тілесних потреб; але не тілесне, не матеріальне є головним у світі і в людині. Тому, на переконання ученого, науки про матеріальний світ навчають головного – як бути щасливим. Український мислитель зазначав: «хто хоче бути щасливим, той насамперед повинен пізнати самого себе, тобто внутрішню сутність, свою духовність, або своє серце. Людина, яка не пізнала себе, не може обрати відповідно до своєї природи сферу діяльності, отже, не може бути щасливою» [16].

У радянські часи питанням діяльності людини присвятили свої праці К. Абульханова-Славська, Б. Ананьев, Л. Буєва, М. Булатов, М. Каган та ін. Приміром, М. Каган застосовує системний підхід щодо аналізу людської діяльності. Учений вважає, що окреслене поняття [діяльність] найбільш адекватно виражає активність людини. У цьому контексті «...поняття [діяльність] охоплює... і біологічну життєдіяльність людини, і її соціокультурну, специфічно людську діяльність» [10, с. 328]. Позитивним вважаємо те, що дослідник розглядає конкретну людину як суб'єкта діяльності. Адже в діяльності формується особа, здобуває саму себе, реалізується, набуває цілісності. «Діалектика буття індивіда полягає в тому, що утворювальна система його якостей, з одного боку, виявляється в його діяльності, а з іншого – у цій діяльності формується» [Там само, с. 255].

У Філософському словнику зазначено, що «діяльність – це специфічно людський спосіб ставлення до світу; процес, у ході якого людина творчо перетворює природу, роблячи цим самим себе діяльним суб'єктом, а освоювані нею явища природи – об'єктом своєї діяльності» [15, с. 114].

Вітчизняні учені акцентують увагу на соціальній активності особистості у процесі діяльності: «Діяльність – це форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною до змін у бутті» [14, с. 742].

Отже, за визначенням філософів, діяльність передбачає активну взаємодію суб'єкта з об'єктом, кінцевим результатом якої є створені матеріальні чи духовні цінності.

Згідно логіки нашого дослідження, вважаємо за необхідне здійснити філософське осмислення поняття «інноваційна діяльність».

Джерела свідчать, що до кінця XIX ст., у філософській літературі власне поняття «інноваційна діяльність» не осмислювалося безпосередньо. У філософських словниках відсутнє тлумачення поняття «інноваційна діяльність», окреслення її знаходимо у визначенні категорії «інновація». В залежності від об'єкту і предмету дослідження інновації розглядають або як процес, а у більш вузькому значенні як одна із фаз цього процесу, як результат, як система.

Зупинимося детальніше на деяких визначеннях поняття «інновації».

Термін «інновація» вперше з'являється у науковому обігу у XIX ст. і використовується для позначення нових елементів у техніці. Вважається, що першим його вжив Й. Шумпетер, позначаючи ним «наукове відкриття», «технічний винахід», також науковець розглядав її як нову функцію виробництва [12, с. 55–62]. З часом поняття «інновації» набуло поширення, насамперед у працях західних науковців з економіки, котрі трактують категорії інноватики залежно від об'єкта та предмета свого дослідження. Приміром, Ф. Діксон вважає, що інновація – це сукупність виробничих, технічних і комерційних заходів, які ведуть до появи нових та вдосконалених промислових процесів і обладнання [1, с. 435]. На думку Б. Санто, інновація – це такий суспільно техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми якостями виробів, технологій та дає прибуток (у разі, коли інновація орієнтована на економічний зиск) [13, с. 296].

«Інновація» (у перекладі з англ. innovation) – термін, яким позначається нова ідея, новостворе-

ний продукт у будь-якій галузі (техніки, технології, управлінні, освіті) шляхом досягнень науки і передового досвіду. У тлумачному словнику поняття «інновація» розглядається як «оновлення, новизна, зміна» [6, с. 347].

Як свідчить проведений аналіз літератури, більшість дослідників розглядають інноваційну діяльність як процес «перетворення нових ідей у форму, прийнятну для виробництва і ринку; використання нововведень у вигляді нових технологій, видів продукції і послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного чи іншого характеру» [9, с. 96–102].

Висновки і пропозиції. Вищезазначене, дає нам можливість зробити висновок, що у філософській інтерпретації інноваційна діяльність – це діяльність, у результаті якої народжується щось нове (новація), яке відзначається неповторністю та оригінальністю і якого до того не існувало в природі. Грунтуючись на тлумаченні поняття «діяльність» у межах філософії та, враховуючи окремі аспекти міжпредметного аналізу поняття «інноваційна діяльність», можна запропонувати власну інтерпретацію. Вважаємо, що *інноваційна діяльність* – це діяльність, спрямована на нове вирішення конкретної проблеми у певній галузі та здатна забезпечити реалізацію результатів наукових досліджень або розробок, інших досягнень у новий удосконалений продукт, який реалізовуватиметься у практичній діяльності.

Перспективи подальших наукових досліджень – розробка понятійно-категоріальної бази інноваційної діяльності; визначення впливу інноваційної діяльності на суспільний розвиток у контексті глобалізаційних процесів XXI століття; дослідження ризиків і можливостей застосування інновацій у різних сферах суспільного буття.

Список літератури:

1. Американские буржуазные теории управления (критический анализ). Москва : Политиздат, 1978. 435 с.
2. Аристотель. Большая этика. Сочинения. В 4-х т. Т. 4 : перевод / Вступ. статья и примеч. И.Д. Рожанский. Москва : Мысль, 1981. С. 295–373.
3. Аристотель. Никомахова этика. Сочинения. В 4-х т. Т. 4 : перевод, вступ. статья и примеч. И.Д. Рожанский. Москва : Мысль, 1981. С. 53–293.
4. Аристотель. О небе. Сочинения. В 4-х т. Т. 3: перевод, вступ. статья и примеч. И.Д. Рожанский. Москва : Мысль, 1981. С. 263–378.
5. Аристотель. Физика. Сочинения. В 4-х т. Т. 3 : перевод, вступ. статья и примеч. Москва : Мысль, 1981. С. 59–262.
6. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
7. Вернадский В.И. Научная мысль как планетарное явление. Москва : Наука, 1991. 271 с.
8. Гегель Г. Энциклопедия философских наук: В 3 т. Т. 3 : Философия духа. отв. ред. Е.П. Ситковский; ред. коллегия: Б.М. Кедров и др. Москва : Мысль, 1977. 471 с.
9. Дяків О.Я. Інноваційно-креативна діяльність як ключовий чинник розвитку підприємства. *Економіка, інновації, підприємництво*. 2013. № 25(II). С. 96–102.
10. Каган М.С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа). Москва : Политиздат, 1974. 328 с.
11. Кант И. Религия в пределах только разума. Трактаты и письма. Отв. ред. и автор вступ. статьи А.В. Гулыга. Москва : Изд-во «Наука», 1980. С. 78–278.
12. Ларина В.П. Инновационная деятельность школ в региональной системе образования. *Педагогика*. 2002. № 2. С. 55–62.
13. Санто Б. Инновация как средство экономического развития, пер. с венг. Москва : Прогресс, 1990. 296 с.
14. Філософський енциклопедичний словник. Ред. кол. В.І. Шинкарук (гол. ред.), С.К. Бистрицький, М.О. Булатов та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
15. Философский словарь. Под ред. И.Т. Фролова 6-е изд., перераб. и доп. Москва : Политиздат, 1991. 560 с.
16. «Філософія серця» Григорія Сковороди. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-121.html> (дата звернення: 12.04.2019).

References:

1. Politizdat (1978). Amerikanske burzhuaznyie teorii upravleniya (kriticheskiy analiz) [American bourgeois management theories (critical analysis)]. Moscow : Politizdat, 435 p.
2. Aristotel (1981). Bolshaya etika [Bolshaya etika]. Moscow : Myisl, pp. 295–373. (in Russian)
3. Aristotel (1981). Nikomahova etika [Nicomachean ethics]. Moscow : Myisl, pp. 53–293. (in Russian)
4. Aristotel. (1981). O nebe [About the sky]. Moscow : Myisl, pp. 263–378. (in Russian)
5. Aristotel (1981). Fizika [Fizika]. Moscow : Myisl, pp. 59–262. (in Russian)
6. Busel V.T. (2005). Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy [The great dictionary of the latest Ukrainian language]. Kiev, Irpin : Lightning, 1728 p.
7. Vernadsky V.I. (1991). Nauchnaya myisl kak planetarnoe yavlenie [Scientific thought as a planetary phenomenon]. Moscow : Nauka, 271 p.
8. Gegel G. (1977). Entsiklopediya filosofskih nauk [Encyclopedia of Philosophy] Moscow : Myisl, 471 p.
9. Dyakov O.Ya. (2013). Innovacijno-kreatyvna diyal'nist` yak klyuchovy`j chy`nny`k rozvy`tku pidpry`yemstva [Innovative and creative activity as a key factor in enterprise development]. *Ekonomika, innovaciyi, pidpryemnyctvo*, no 25, pp. 96–102.
10. Kagan M.S. (1974). Chelovecheskaya deyatelnost (Opyit sistemnogo analiza) [Human activity (Experience in system analysis)]. Moscow : Politizdat, 328 p.
11. Kant I. (1980). Religiya v predelah tolko razuma [Religion is within reason only]. Moscow : Nauka, pp. 78–278.
12. Larina V.P. (2002). Innovatsionnaya deyatelnost shkol v regionalnoy sisteme obrazovaniya [Innovative activities of schools in the regional education system]. *Pedagogika*, no 2, pp. 55–62.
13. Santo B. (1990). Innovatsiya kak sredstvo ekonomicheskogo razvitiya [Innovation as a means of economic development]. Moscow : Progress, 296 p.
14. Shinkaruk V.I. (2002). Filosofskiy entsiklopedichniy slovník [Philosophical Encyclopedia Dictionary]. Kiev : Adrus, 742 p.
15. Frolov I.T (1991). Filosofskiy slovar [Philosophical dictionary]. Moscow : Politizdat, 560 p.
16. «Filosofiya sercyu» Grigoriya Skovorody [«Philosophy of the Heart» by Gregory Skovoroda]. Available at: <http://www.info-library.com.ua/books-text-121.html> (accessed 12 April 2019).